

Daramani Tarawele

Ladamuni III

(numanya)

Daramani Tarawele

Ladamuni III

(numanya)

Koƙoƙo

Ɗɛbila	5
Dantigeli	7
1. Ɗumanya	9
2. Dannaya	11
3. Nafigiya	14
4. Dalafiɛnya	17
5. Dalafiɛnya	19
6. Kolandiya	21
7. Komayɛɛma	23
8. Kalabaanciya	25
9. Dafaralɛnya	28
10. Ɗaniyajuguya	30
11. Wɛrɛwɛrɛnciya	33
12. Toɓoɓini	36
13. Yada	38
14. Bilakojuguya	41
15. Koƙoƙoɗoɗo	44
16. Dunkojuguya	46

Ɔɛbila

Bɛɛ de b'a la bi ke hadamadenya banna, ko mɔgɔya geleyara, ko mɔgow tiɲɛna. Dow yɛɛ ko diɲɛ yeɛmana. Minnu ye olu ka fɔlen kɔkari, olu ko diɲɛ ma yeɛma bawo tile be bo a bɔyɔro kɔro la ka bin a binyɔro kɔro la.

Niɲ kulu fila in be ka hakilina kelen fɔ. Kɛwale minnu be ka ke hadamadenw fe bi, jogo ni son minnu be ka ye mɔgow la bi, olu tun te fɔɔ. Hadamadenya tun labennen don koɲuman, mɔgow tun ma kɔnɔnafili ni mara ni ladamuri ye i ko an be tile min na. Jogoko wo, sonko wo, nin si ni tile boli n'a binni te ɲogɔn ɲɛ sira la. Mɔgow sonw n'u jogow yeɛmani te se ka tile ke k'a bɔyɔro n'a binyɔro yeɛma. Mɔgow mana yeɛma, diyagoya, diɲɛ fana be yeɛma. O la, n'i y'a men ko diɲɛ yeɛmana, a kɔnɔmɔgow de yeɛmana.

Jogoyeɛma ni sonbilabaliya bɛ hadamadenw ka lamoko bolo, a ɲuman n'a juguman. Jogonumantigiya wo, sonkolontigiya wo,

mansaw ni karamogow joda belebele be nin
togoba fila ninnu kelen-kelen soroli la bawo
jogo be don cogo min, son fana be don ten
hadamaden na. Jon be jogo don? Jo be son
don? Dow de desera u ka keta la, o fana ye
dije yelama. Nka a tɛna ani a te se ka dilan,
o te kelen ye. Sisan a dilanni be bee de bolo.
Nin gafe in dabɔra o kama k'a tɔgo da
«ladamuni».

Dantigeli

Nin gafe in dabɔra ka mogow hakili lajigin
mara ni lamoni kuntilennaw na. O de be gafe
in ke ladamunigafe ye. An b'a fe joyoro jɛnama
ka di a ma kalan kono ka jɛsin hadamadenya
sabatili ma sigidaw la.

An gafe in ke masalabolow ye taabolo
damadow kan, minnu ye jogow ni sonw ye,
hadamaden ka horonya n'a danbe te kisi minnu
ma. Masalabolo ninnu kelen-kelen be kalan
ka hakilijakabo ke a kan, k'a konokow faamu,
ka jogo nafaw don fo ka se son kolonw kololow
ma.

Faamuya te soro ni jininkaliw te, i k'i yere
jininka, i ka mogo jininka walima mogo k'i
jininka. O nasira de y'an bila ka jininkali
damadow ke masalabolow duguma, olu ka ke
misaliw ye minnu bena aw bila ka jininkali
werew ke ka caya. O caya kun be, bawo
hadamaden marali n'a ladamuni te ko ncinin
ye.

N'aw tilara jininkaliw la tuma min, aw be bilsiralikan fana ye, n'o ye laadilikan ye, an bee ka kan ka min labato. A ma diyagoya, anw ka laadilikan ka ke bee ka laadilikan ye. Bee be se k'a halala soro a kono, bawo hakiliw jakabocogo ka ca, bee n'i ta.

Gafe in be mago were ne. Karamogow be se ka masalabolo mumε ta walima k'a fan do ta ka baara ke n'o ye: kalanje, kow misaliw, hakilinafalen-falen (baro), sebenni ni sebencogo misaliw fo ka se kunnasebenniw sugandili ma.

Ninnu ye taabolow ye, minnu waleyali be fanga di kalan ma kosebe. U keli ka nesoro, ka kalanso nafa, o be bo karamogow ka labenw na.

1. NUMANYA

Setu ye mago ye, a be mago son, a be mago demε, a be mago mago dilan, a be hine, a be mago fe. Setu te juguya don, a te tajurusara don, a te konniyali don, a te hasidiya don, a te fitiriwaleya don. Setu ko numanya, numanya kelen pe.

Ni Setu ye mago ye barisa a te juguya don, barisa a ko numanya, numanya kelen pe, a be faamu ko numanya ni juguya kodonnen don jogon ma, a be faamu o kono ko magoya ye numanya ye, ko numanya ye magoya ye. Min be na hakili la nin kofε, o de ye ko hadamaden te ke magoye ni numanya te. O de be numanya ke fenba ye bawo numanya ke baliya b'an bila dakun na, hadamaden ni dakun min man kan. Jateminε na, hadamaden be dakun kanu a be ye dakun min na, a be jate, a be tanto, a be korota, a be togo duman soro dakun min na. Ni hadamaden min ma ke Setu jogon ye, i ni magoya te, i ni hadamadenya te bawo i ni

juguya don. N'i ma ke Setu jogon ye, i ni laafiya fana te, hadamaden be laafiya de nini. Hadamaden be numanya min ke, o de be a laafiya, i n'i sonome tena bila jogon na sango o k'i tooro fo ka se nimisa ma, n'i b'a fo i yere konon mun kelen ye ne bila nin juguya keli la sa. Ni hadamaden be nimisa kene kan, a yere be dogomaninya tooro n'a degun gelen ye a kan. I y'a don o koni te laafiya ye de. Nka e mogo min n'i ni te keke k'i ye juguya ke, e ni te nimisa tooro n'a degun don. O de fana be e bo mogyo la pewu bawo e ni te numanya don sango k'a kanu.

Ni juguya fora k'a ke danfen jugu ye ko n'i y'a dan, n'a ma falen i jena a be falen i ko jena, a be faamu ko ni e mogo min mana juguya ke, i ka sigi n'a ye, juguya be ke i fana na. Ni juguya ma ke e yere la, a be ke i ko la, i den, i moden, i tulomasama: Ni nin de ye juguya saracogoye, numanya fana sara ye numanya ye. Ni ye numanya ke, i ka sigi a kan ko

numanya be ke i ye, ni numanya ma ke ka e sara, a be ke i koye, den, moden, tulomasama.

Nininkaliw :

A' ye danfara jira numanya ni juguya ce.

I be numanya ke munna ?

Laadilikan : numanya ye mogyo ye, mogyo ye numanya ye.

2. DANNAYA

Dannaya ye ko da n na. Da n na, n ka da i la, o de ye dannaya ye. Da n na ka nin ke n ye, n be nin ke a kosegin ye, i te tige n na. N be da i la ka nin ke i ye bawo i ko n te tige i la. I te tige n na, o ye dannaya ko ye. Mantala ni mogyo jera, u ma tige a la. Mantala ye dannamogyo ye, dannaya b'a kan. Seriba te kalifa dun, mogo ma tige a la. Seriba ye dannamogyo ye, dannaya b'a kan. Modibo te mogo janfa, mogo ma tige a la. Modibo ye dannamogyo ye, dannaya b'a

kan.

Mogoya ye dannaya ye, furumuso be di a ce ma ko dannaya b'a kan. Dannaya b'a kan k'a be se muso korɔ, dannaya b'a kan ka bɛna muso somogow bonya i ko horɔnya y'a jira cogo min, i ko mogoya y'a fo ne min ma.

Mogoya ye dannaya ye, dannamogo be juru soro ko a tena juru to sarabali ye, bawo a sarabaliya b'a bo horɔnya la, ka dannaya bo a kan. N'i ye juru ta ka tila k'a sara, o be do fara dannaya kan fo i be se ka juru were soro. A be fo ko dannaya be jigi di mogo ma. Ni jigi be i la, i be hakililatige, fen man di k'o bo.

Mogoya ye dannaya ye, nibi te, mogo be fanga walima jama nemogoya soro ko dannaya be i kan ko i be to tilennenya koro, k'i tena jama janfa, k'i be foroba don daɗuman fe, k'i tena foroba yuruguyurugu, k'i bɛna mogow don i ka nemogoya sababu ye.

Ni dannaya be furumuso di mogo ma, ka jigi di

mogo ma, ka nemogoya di mogo ma, fen were te diɛ na , dannaya te min di mogo ma. Da n na n ka da i la, o ka fisa ni sanu ni wari ye, bawo olu fen fila be dese ko do la, dannaya te dese o la. Sanu wo, wari wo, nin si te se horon na, u be dese muso la, ka dese jigi fana na. Dannaya te dese horon na. Ni dannaya te, jigi te soro. Ko furu ye jigi ye, ni dannaya te, jigi te soro, ni dannaya te, furu te soro. O tuma, diɛ mume sigilen don dannaya de kan.

Nininkaliw :

Aw ye mun faamu dannaya kunkan?

Munna a fora ko diɛ sigilen don dannaya de kan?

Laadilikan : dannaya be hadamaden ka diɛ dilan, i jija mogow ka da i la.

3. NAFIGIYA

Banji ni Zan y'u kɔnɔkuma fɔ ɲogɔn ye gundo la. U y'a fɔ ɲogɔn ye Zanke sigilen ɲɛna. Gundolakuma in tun bɛ Sibiri kofɔ. Mɔgo ma Zanke ci, Banji m'a ci, Zan m'a ci, a wulila n'u ka kuma ye ka taa da Sibiri tulo kan. Zanke y'o nafiɲiya kɛ, nafiɲi don.

Sibiri ye Banji ni Zan sɛgɛrɛ ka taa u lakari kɔsɛbɛ, k'u lamaloya. Sibiri ye Banji ni Zan kɛlɛ, mɔgow ka kuma u ni ɲogɔn cɛ, u ma diya. Banji ni Zan bɛ u ka nafiɲi don, u bɛ u ka fana don, min ye fanaya kɛ ka nin kɛlɛ latigɛ, u b'a tigi don, Zanke don. U fana wulila ka taa Zanke sigi ɲɔn na, ɲɔn min mankutu tɛmɛna da caman ni tulo caman cɛ. A kɛra sababu ye Zanke ka don ni nafiɲiya ye, n'o ye fanaya ye.

Nafiɲiya ye hadamadenya gɛlɛya Banci ni Sibiri cɛ, k'a gɛlɛya Zan ni Sibiri cɛ. Nin kɛlɛ ɲogɔn damado mana latigɛ sigida o sigida kɔnɔ, o mɔgow bɛ kɔdon ɲogɔn ma, k'a sigi gɛlɛya. O bɛ se ka na ni sigida cili ye.

Nin nafiɲiya kofɛ, dugumɔgo bɛɛ y'a yɛrɛ kɔlɔsi Zanke la, u si ka mɔgosɛbɛkuma tɛ fɔ a ɲɛna. Hali n'u y'a nato ye k'u to kuma na, u bɛ kuma ɲo folo ni kuma nafama don. Dugumɔgow ye dannaya ni mɔgosɛbɛya birifini bo Zanke kan. Zanke bilala maalankolonminɛn kɔnɔ.

Nafiɲi, ni dow ko fana, mɔgo don min tɛ dala bawo ale jatelen don mɔgɔbila ɲogɔnna de ye, ducira don, dugucira don. Dow yɛrɛ ko nafiɲi ye soburujaburu ye. Nin si tɛ mankutu duman ye. Mɔgo ka kan ka se i da la, i k'a to ko ka se ka fin i kɔnɔ, kuma ka fɔ i ye, i ka se k'a mara, ko ka kɛ i ɲɛna, i kana a kakale, i ka kuma lakaleta don, k'a lakaleyɔro fana don, bawo nafiɲi ni lamaloyali tɛ ban, a ni ɲɔnnasigi tɛ ban. ɲɔnnasigi ye nafiɲiya ni fanaya bara ciyɔro ye, lamaloyali kɛnɛ jaati don, mɔgo ɲɛnama tɛ kɛnɛ min kanu.

ɲininkaliw :

Nafiɲiya misali kelen fɔ.

Nafigi be da jumen na sigida la ?

Laadilikan : an ka se an da la.

4. DALAFIYENYA

N'i ko dalafiyenya, i ye bana kofa min juguya te se ka fo ka se a dan na. Kuma mana diya mogoye, i da lankolon te sigi. Tuma bee, i na do soro ka fo, n'i ma do soro ka fo, i na mogow ka gundow boroto i ko siyksen be mogoye min kono, i kono te ke mogoye si ka walisi kolon ye ka mogow ka kuma mara. O de ye dalafiyenya ye, o de be i ke dalafiyenman ye; i nininkala wo, i b'a fo, i ma nininka wo, i b'a fo.

Bataliye santarame ye. A be baara ke baarada la min ta ye ka kunnafoni jonjonw jini Faso ye jamana kono ani jamana kakan ka janfaw kunben, Faso ka lakana. O kunnafoni jonjonw te da jama tulo kan bawo u man kan ka jensen, n'o te tangali te yen, lakana te yen. Batali b'o don, nka Batali be kunnafoni jonjon ninnu fo

mogowye barodawla. A da nana se Jani ka ko ma. Jani tun be maramafenw dogo ka don jamana kono. Batali ka baarada ye o ko kunnafoni bee ke jonjon kan, ka tinenikela mineni boloda. Batali ka dalafiyenya sababu la, Jani tulo lasomina a jonjon fe min tun be baroda la, Batali ye kuma in waraka yen don min. Jani fana ye jamana bila pewu, a ma se ka mine tugun sango a ka nangi.

O kono, baarada y'a faamu ko baarakela do de ye u janfa. U ye jonjon segesege fo ka n'a jo Batali la. Batali ka baara tinena barisa u ye santaramefini bo a kanna, ko dalafiyenman baaraketon te olu ye.

Batali ka dalafiyenya ye Jani mineni bali. O ye ko ye min be se ka kasara lase jamana ma bawo ni Jani tun minena maramafenw donsira tun be tige. Jani bolilen min file, a be teme ni a ka baara ye, kasara yangalen be to jamana kunna. Kojugu te o bo bawo maramafen mana caya jamana kono, kelenin be se ka ke keleba

ye, min te dunfen nogyo la. Batali ka dalafiyenya sababu la, jamanadenw ni ma se ka lakana konuman soro. N'o te, a yere ka baara tinena, o y'a kelen kunko ye. A n'a don ko dalafiyenya te hadamaden masiri ye.

Nininkaliw :

Munna dalafiyenya te hadamaden masiri ye ?

Laadilikan : Hadamaden ka kan ka se a da la.

5. WASOBAANCIYA

Banjan ka wasobaanciyakow:

Banjan ka nafolotigiya tun donnen don nka a ka wasobaanciya tun donnen don ka teme a ka nafolotigiya kan :

-dugu denmisen min tun mana Banjan fo, a tun b'o nininka a togo n'a bangebaaw lahalaya la. Olu mana fo a ye, a b'i kanto denmisen ma: «ne te e don, e m'a don faantanden nena ka di; n'o te, hali kunun e fa ye dumuni ke ne fe yen».

-Banjan n'a baronogonw tun b'u sigi gala kan; dumuniwaati mana se, a ka mogowelean tun ye «a' ye wuli an ka taa dumuni na» n'u k'u fara, Banjan b'a fo u ye, «a' ye na sa, malokni be yen, dege be yen, a te dese, dun t'a ban, a kana maloya».

Banjan tun be nin kuma kelenw de fo hali dunan temesennaw ma. Bawo Banjan nogon wasobaanci tun te lamini na.

Fen be digi mogow la, wasobaanciyakan be digi mogow la. A kera i ko dugumogow y'a fo nogon ye: ni dumunituma sera mogow be wuli kelen-kelen ka Banjan kelen sigilen to. Mogow y'u sen tige a ka dukonona na, hali ni kunko de b'a ka du konu. Banjan tora ten a kelen na, mogo te madon a la. Banjan ka nafolo nana dogoya, ka n'a ban, fo Banjan be deme nini. O te ke majigin ko, Banjan y'a majigin ka ben mogow ma. Mogow sonna Banjan na nka Banjan m'a ni si ta.

Hadamaden be waso ni fen bee ye, wari,

bagan, du, donniya, fen bee. Banjan tun b'a ta fo a da la, dow te u ta fo, u b'a jira, olu ye yerejiranciye. U ka keta ye yerejiranciya ye. Yerefanciya fana ye waso ye. Yerefanci mana koba min ke, a te a foli to mogow ma, a yere de be o ke a dalagese ye.

Wasobaanci be to waso la fo a be waso ni fen min ye, o ka tunun a ka soro k'a don ko di ne te to bolo kelen kan, ko waso kun te. Yerejiranci b'a yere jira, yerefanci b'a yere fo. Yerejiranci ni yerefanci be fara wasobaanci kan. Ninu fen saba bee nato be mogow gen barodaw la.

Nininkaliw :

A' ye nin fen saba misali kelen-kelen di.

A' y'a miiriya fo a kelen-kelen kan.

Laadilikan : wasobaanciya wo yerejiranciya wo, yerefanciya wo, nin si kun te.

6. KOLANDIYA

Ko kolango ka fisa ni kolandi ye bawo kolango ten'a sen bila mogo ka ko la ka soro i m'a wele. A b'a yere fisaya o ma barisa kolandiya be se ka ko lase a ma, lamaloyali, lagosi, ko were min ka jugu ni nin bee ye.

Bamananw ko wulu welelen de bugo ka di, u tilala k'u kanto : «ni ko y'i dimi ka kotigi to, ko b'i soro ka kotigi to». O de kera Sanbu la. Sanbu kelen k'a men ko Sidi ka musofuru dogodara, a y'i madon yen na. A bilala ci min na wo, a b'o ke, a ma bila min na wo, a b'o ke. Araba, tile kelen ka kon furusiri don ne, Sanbu ye Sidi ka moto ta, a be taa ci la. A ye moto funun fununko cejugula ka taa i firi dingekolon kon. Moto tinena, ale yere joginna. Sidi ko a ka moto ka sara hali ni dorome te Sanbu kun. Omotoko tora senna fo ka Sanbu ka kasoladon bo o kon.

Sanbu ye sara soro a ka kolandiya la. A nana a yere ye Sidi ka ko la. N'a tun welela, Sidi tun

te son ka ko lase a ma. O de ye ko wulu welelen bugo ka di. Nka a nana mogow soro u ka ko la, o ye kolandiya ye. Mogo te kolandi konumandon wa a mana ko soro kolandiya kono, a hinc te mogo minε. O de y'a to Sanbu somogow m'u madon a la. U ko doron, n'a tun ma se yen kara in tun ten'a soro, walima n'a tun y'a sigiyoro don, Sidi tun te se a ma yen. Kolandiya walew te ban misaliw la. Mamuru ye nemogoya soro wotew senfe. Mamuru ye teri kura caman soro. Dumuniwaati si te pan u kan nemogo ka so. Bεε y'i yere ke Mamuru do ye. Nin don, Mamuru donn'a ka mobili kono a beta a ka foro la. Teri kuraw kera ka mobili fa, a bεε kolandi. Mobili taara bin n'u ye ka dow sen kari, ka dow mugu, ka kelen faga. Fen ma Mamuru yere soro wa Mamuru m'i mago don salen na sango joginnen.

Mun be ninu se Mamuru ka so ? nabelenw don, togoninaw fana don. Mun ye kasara in lase u ma ? Ni kolandiya te, u taayoro te

Mamuru ka foro ye. Kolandiya kololo ka ca.

Nininkaliw:

A' ye kolandiya misali dow fo.

Sara jumen be kolandi ye ?

Laadilikan : kolandiya kololo ka ca, a si te numan ye.

7. KOMAYELEMA

Mamadi n'a muso Sitan kelela. Bugoli yere yer'a la. Ce y'a muso bugo i ko a k'a bana. Manifa de ye Mamadi lasabali bawo ale de benna kele in ma. Manifa de wulilen file ni ko in ye. A mana sigi yoro min, a be ko in lakale nka a b'a fo mogow ye ko muso de y'a ce bugo, k'a ta ka bin k'i sigi a disi la, n'ale tun ma na doron muso tun b'a ce faga.

Nin kuma selen Mamadi dogoke tulo ma, o ye bere ta ka taa saba Sitan kun k'a numanbolo kari. Sitan balimaw ko nimogoke te se ka

nimogomuso bolo kari. U y'o balimamuso furu sa. Mamadi n'a dogoke ma fara nka u ce gelayara. A be don tuma min ko Manifa ka komayelema de ye nin tineni bee ke, a kera i ko dugumogo bee ka bila jogon na. Nka Manifa joyoro donnen balawu in na, a ma jate mogo ye dugu n'a lamini kono.

N'i ye komayelema segesege, i b'a ye ko komayelemana ye nkalontigela ye, mogobila jogonna don, dugucila don, furusala don, sitanemogo don, balawumogo don. Nin jogo bee te se ka ke hadamaden na i ka ke joda jenama na mogow bolo. O la, dannaya si te i kan, i te bonya soro, tanga t'i kan, i te mandiya soro, mogo t'i jate, n'o te, i ye mogokunntan de ye bee bolo, i ye maalankolon de ye bee bolo min natogansan be mogow laboli u sirankojugu i ne.

Ni nin bee lajera, an b'a fo ko komayelema ye jogo cejugu ye sara te min na. Ni sara te jogo nin na, o te jogo numan ye, o jogo be na ni

juguya de ye. Hadamaden be fen o fen ke ka da jogo kan, a ka kan ke ni numanya miiriya de ye. A be sigi ni sara min soroli ye, o ye numanya sara ye. Numanya ka ca, numanya sara fana ka ca. Komayelema te numanya wale doye, a kololo ka ca, a bee cejugu. Abada, kololo ninnu te komayelemana ke mogo sabatilen ye bawo a ka ladamubaliya dalen don panparan kene kan.

Nininkaliw :

A' ye komayelema misali dow fo.

A' ye komayelema kololo dow fo.

Laadilikan : komayelemana te ke mogo sabatilen ye.

8. KALABAANCIYA

Duguba gelaya ye bee ke kalabaanci ye. Nka mogow ko de, u ka balo ka soro u ma wosi. O te se ka ke n'i ma kalabaanciya ke.

Senja nana jama sigilen soro baro la. A y'i ka mogow lamɛn bawo a nayoro koro tun don fo a tun ye donbaaya don a ni yenka dow ce. Dow fana tun y'a jogo don. Nin don, Abu wulila ka taa i jo a kelen kenemana na. Senja ye Abu segere ko a n'a den banabaato bora Kayi, u be taasegesegegiw ke Fonse alamisa o alamisa, jigi si te a la, a ta ye k'i makasi mogow kerefe ni min hinena a ni a den na. A ko a be na min nofe, o y'a negɛ siɛɛ caman, nka o don, Maramu nen'a ma ni keme fila ye. Abu ye keme kelen di Senja ma k'o de y'a garijegɛ ye bawo a ma ben a sen ma o don. Abu seginnen ka na baroda la, Moriba y'a jininka ni kalabaancimuso in m'a soro bawo ale b'a don, u be kinda kelen na, kayika te wa a den banabaato fana te.

Nin seereya kelen tan Moriba fe, bee tigera Senja la, k'a goya bee ye. A ma ne don do la, yanni Senja ka se mogoyeleke ma, Moriba n'a tow ye Senja lasigi k'a lakari konuman ani k'u

ka baroda tige a la.

Majan fana ta tun ye, n'a ye ga bila don min, a b'i laben konuman, n'i y'a ye, i be son a ye, janjigi don, muso kotigi don, dannaya be boli a kan. A be yaala nin sawura la baaradaw ni jogon ce nankarabaya ni nanamunanamu ni kalabaanciya la. Majan tora o cogo la ka donbaaya karaba nka mogot'a boyoro don. Nin don, a benna ni finifeerela ye nin baarada la, baarakela dow ye fini juru ta, a fana ye do mine, kalofilajuru. Bee nan'i ka juru sara, Majan ma ye fo don min a ni finifeerela ye jogon kunben suguba kono u yaalato. Kuma cayara fo ka se polisiso la? Majan minena. A furuke y'a yoro nini, a ye juru sara. Nin tun te a siɛɛ folo ye, a ye Majan furu sa. .

Kalabaanciya ye Majan ka furu sa. Kalabaanciya ko ye nimisa ye. Tine te kalabaanciya fe, jo te kalabaanci fe bawo kalabaanciya be a don don de ne, a te a dugusaje ne.

Nininkaliw :

Segen ka kan ka kalabaanciya kolokolo wa?
Munna ko kalabaanciya b'a don ne, a t'a
duguje ne?

Laadilikan : tije te kalabaanci fe.

9. DAFARALENYA

Min jo nenan don bi ni bee sera a la, o ye
dafaralenyay ye. Denw da faralen don,
denmisenw da faralen don, balikuw da faralen
don, cekarobaw da faralen don, cekaroninw da
faralen don, cew da faralen don, musow da
faralen don. Bee de be nenini jugu ke fo ka
don kulusi ni taafe koru. Maloya te yen tugun,
bonya te yen tugun, danbe te yen tugun,
horonya te yen tugun, bee kera woloso ye, bee
kera capuruca ye, bee kera dafaralenyay ye. Nka
n'i ko a fen o fen ma woloso walima capuruca,
a be dimi. I y'a don n'i ko numu ma numu, a be

dimi wa, walima n'i ko senekela ma senekela,
a be dimi wa? U si te dimi barisa u ye min ye
o de fora u ma. O kelen don, i be baara min ke,
i ka kan ka wele n'o baara togo ye; mogo min
ka baara ye dafaralenyay ye, o ka baara ye
woloso ya ye, o de b'a ke woloso ye. O tuma,
bi-bi in na, woloso cayara.

Nka hali bi, ko dafaralenyay te fen tije. Mogo
tolen be lamokojuguya bolo ko dafaralenyay
ma fen tije. Dafaralenyay ni maloya ma deli ka
si so kelen koru. O tuma, dafaralen te malo, a
te mogo bonya, a te mogo sutura barisa a yere
ma sutura. Mogo min be o cogo la, o te mogo
kokejogon ye, mogo furujogon te, mogo jiejogon
te, mogo taamajogon te, mogo kumajogon te,
mogo gundofogon te. Mun kelen tora ni
dafaralen te min tije? mogo malobali. A ni
mogo nama be se ka je fen jumen ma? N'a
be nin cogo la, ni dafaralenyay te fen tije, min
be fen tije, o kana anw soro yan.

Nka bee ni sugu don, do maloko ye do nagaliko

ye. Min be hɔrɔn malo, o be woloso nagali. Dafaralenyā bennen don woloso la. O kɔfɛ, ni hɔrɔn min y'a ta ke dafaralenyā ye, o te jate hɔrɔnw fe tugun, o be ke woloso ye.

Ni nin de be mɔgɔ ke woloso ye, ni wolosoyā sababu be bɔ dafaralenyā la, bi, dafaralenyā jujɔn ye baw ni faw yere ye.

Nininkaliw :

Dafaralenyā ye mun ye?

Dafaralenyā be mun bɔ mɔgɔ la?

Laadilikan : dafaralenyā be hɔrɔn bɔ dala.

10. ƊANIYAJUGUYA

Fɔlɔ, ƙɔgɔnmagodilantun ye laada ye balimaw ni ƙɔgɔn ce, terimaw ni ƙɔgɔn ce, sigiƙɔgɔnmaw ni ƙɔgɔn ce, hali kabilaw ni ƙɔgɔn ce. Ƙɔgɔnmagodilantun ye fɔlɔ dan be ye ka mɔgɔw kala ƙɔgɔn na, ka mɔgɔw tin don ƙɔgɔn na, ka ƙɔgɔnkanu sinsin hadamadenw ni ƙɔgɔn ce.

O de tun b'a to mɔgɔw be yeƙe ƙɔgɔn fe ani ka kasi ƙɔgɔn ye, bawo ne ka bɔne ye e ka bɔne ye, e ka here ye ne ka here ye. O de ye hadamadenyā ye, dɔkelen si te ƙaniyajuguyā ta ka ƙesindɔma. Okɔrɔde ye ko hadamadenw tun be ƙɔgɔn fe, u ta tun ye ƙɔgɔn ye here ni here tana kɔnɔ. Kɔrɔni nafa be o hadamadenyā la. Kabini fɔlɔ banna ka bi se, hadamadenyā fana banna ko sababu ke hadamadenw ka ƙaniyajuguyā barika bonyakojuju ye.

Bi, hadamadenyā tora ƙaniyajuguyā ma, mɔgɔw sigilen don ƙɔgɔn sigi la, n balima ta ka tije, n teri mago ka sa, n sigiƙɔgɔn ta kana ƙe. Kabini a be ƙaniyā la fo a be laban ka ke wale ye, wale min ni i mɔgɔƙɔgɔn b'a ke fo ale ka e ka here bali. O de ye ƙaniyajuguyā ye min kelen don mɔgɔw taalan ye duw kɔnɔ, baaradaw la, ƙenajeyɔrow la, jamana fan bee fe.

Mɔgɔ minnu taalan ye ƙaniyajuguyā ye, o mɔgɔw te here la wa u te here sɔrɔ, n'u yere ye

here soro i b'a ye a here te ke fen kuntaala jan
 ye o cogo la. O de ye naniyajuguya sara ye.
 Tuma caman naniyajuguya be segin a kebaa
 yere ma, nka i n'a fo a te fo naniyajugu yere ye
 ko i ye naniyajuguya min ke nin don masina
 karimasina na o naniyajuguya sara de ye nin
 ye, cogo si la naniyajugu t'a don ko
 naniyajuguya ko ye bone ni nimisa ye. Nin
 hadamaden naniyajuguw tun be o don , u tun
 be naniyajuguya dabila. Nka min ye jorenanko
 ye naniyajuguya la bi, o de ye ko naniyajuguya
 be ka ke bee taabolo ye ka Jamana nagasi, ka
 duw nagasi. A keto don laada ye, laada min be
 duw ka kotaa sementiya ani k'a sinsin. Bawo
 juguya sara ye juguya ye kabini bi ma don ko
 a be se . Ko anw t'a jini k'a don karimasina ye
 ne soro cogo min nka anw b'a jini k'a tije de,
 bee ka to nemanogosi ni manumako la . Aa !
 nin ye dakan cejugu ye anw bolo, ko do in kana
 here soro hali ni ne yere t'a soro. Togo were te
 nin naniyajuguya la n- te- n- yere- fe ko.

Ninikaliw :

Munna ko naniyajuguya togo ye n-te-n-yere-
fe ?

Laadilikan : n'an kera an yere fe, an te ke
naniyajugu ye.

11. WEREWERENCIYA

Bamananw ko kononin lerebe-lerebekojugu
 b'a yere fan ci. N'i ye fan jeci n'a nafa laje
 kononin kan, ka se fana segen ma kononin be
 segen min ke fan dayoro la, n'a fora ko namatutu
 ma o fan ci, mogo ma o fan ci fo kononin yere
 ka werewerenciya de ye fan in ci, aa ! tije na
 o ye dakan jugu ye kononin ma.

Werewerenciya be kononin in na cogo min, a
 be hadamaden dow fana na ten. Nin y'a misali
 do ye. Jangojan denw y'u sebe don sene ma
 nin san samiye kono. Kori jena kosebe.
 Jangojan y'a denw ladiya kosebe. Aye negeso
 kura san ka di denke kelen ma. Denke in ka

fiyen, a bolo ka fiyen, a werewerenci. A folola ni a be na negeso bila su fe, a be negeso sen fila fiye bo. Dugu mana je sogoma o sogoma, a be fiye ke negeso la. A tora o lerebe-lerebe la ka fiyendonnan tiye, ka walibuw fana tiye. A n'a fa ma ben o ko la, fa fana ye negeso bosi a la k'a feere ko tinenikela don.

Waati in sirabakankasara cayara. A te i ko mobilibolilaw te se mobiliboli la. A te i ko u te siraba sariyaw don. Nin si te, mobilibolilaw be mobiliboli don wa u be siraba sariyaw fana don Nin donni fila te u bali mogow ni tineni ma sirabakankasaraw senfe. U be mobili boli ka teme hake folen kan, o ye werewerenciya mobiliboli ye. O tuma, werewerenciya de be mobilibolilaw ke ka sirabakankasaraw ke waati caman. Mogo, i b'a don k'i be se so la nka i t'i sigi a nun kan. N'i ye mogo tolen ye a donko la don o don, a ma dan a bere la, a y'a ni werewerenciya de je.

N'o te nin don, a fora abiyobolila ye ko waati

cogo man ni ko abiyon te se ka pan nin waati la. A ko mogow ma an delilen nin waati jogon panni na. Kamalen taato abiyon segere, a y'a baarakajogon musoman do jolen wele u ka taa jogon fe, u be kosegin sisan. U pannen file abiyon na, fiye fana file k'u keje ka abiyon bin k'u faga.

Abiyonbolila ka werewerenciya de ye mogow faga. N'a tun y'a to jateminenaw t'a la, a ma werewere don a la, a ma sigi so nun kan, abiyon tun be fere ka bin n'a ye panni were de senfe n'o te nin panni in tun te.

Nin yecogo la, fan cili da man di kononin na. Negeso minena negesotigi la, okera ko tinenen ye. Mobilikasaraw be ni ni caman tineni ye fo ka taa se kasara werew ma i n'a fo abiyonbin nin. Werewerenciya be na ni tineni caman ye.

Nininkaliw :

A' ye werewerenciya misali dow fo.

Werewerenciya be mun je?

Laadilikan : werewerenciya be na ni tijeni.

12. TOGONINI

N'i y'a ye, a b'i ko nafiya. N'i y'a laje, a b'i ko kolandiya. N'i y'a mafila, a b'i ko nabelenya. N "i yere y" a lasaa, a bolen don werewerenciya fana fe. Ninu bee de be togonini kono. Togoninina te ban fosi ma, bawo kuntilenna kelen min b'a la fo a tge ka da o kan. Okoson, togonini ni korota te fan kelen fe; togonini ni danbe te fan kelen fe; togonini ni horonya te fan kelen fe. Togonini ni yerelagosi de be fan kelen fe; togonini ni danbetije de be fan kelen fe. O de be togonini ke jogo jugu ye.

An ka nin miiri : anw mobililaw ni minisiri taamana jigon fe Sikaso, Kucala, Bila ani Segu. Anw ka faamaw, n'olu de tun ye baaradajemogow ye, olu fana tun be sere la. Nin don, an bora Kucala ka na se Tuna. Tuna ye filen dugu ye, bee b'o don. Minisiri y'an lajo

yen k'a be misibirifilenw san. Filenw sanna tuma min ko k'u layelen mobili sanfe. Anw miiri la, doniko ye mobililaw ka ko ye. Nka yan, a kera i ko anw te se donisogolon na, an ka faamaw ye doniko ke u mago ye, dow be mobili sanfe, dow be mobili duguma. U ye filenw sogolon k'u yere soro.

Nin donisogolon ye togoniniwale ye min lajini te do were ye, faama ninu ye nin ke walasa u ka ko ka diya minisiri ye ka taa a fe, a k'u to u jogyoro la bawo u be sa a nefe. U ka lajini ye u jogyoro nafa ka lakana bawo u miiri la, n'u te jogyoro in na. Nin wale be minisiri tige a baaradajemogow na, a be mobililaw tige u la barisa u bora k'u ka horonya n'u danbe ferekete yelama bogola. Okofe, u do tun be se ka ceene ka bo mobili sanfe ka bin k'a yere jogin. Nin bee be togonini na wa togoninina be je ni nin bee fana ye. Fosi keli t'a keje togonini sira kan barisa fosi maloya t'a la.

Nin ye tije ye. Togonini no nenen don Mali la

bi. Mogo badenw de kelen don togoninaw ye bi cogo min u be se ka here donin soro. Olu de ye baaradaw nafigininw ye, olu de be kolandiya la sigidaw la, olu de be komayelma na yorow ni jigon ce, olu de be yeremasu la faamaw na, olu de be jemogow musow ka bololamogoya la sango jemogow ka joyoronin kalifa u la baarada la. U ye jemogow ke u danbaa ye. A ma se o la.

Nininkaliw :

A' ye togonini misali dow di.

Togonini kun be wa ? Munna?

Laadilikan : horonw k'u yere tanga togonini ma.

13. YADA

Ni hadamaden fara a be yada. Hadamaden te yada n'a bolomadalen te fen do kan, nafolotigiya, nomasaya, weretigiya,

fangatigiya, barikatigiya, ceniya. Nin kelen-kelen bee be se ka ke hadamaden te dan soro a yere la. Mogow m'a bila yoro min a b'a yere bila yen, k'a yere yanga bonya, k'a yere korota, k'a yere fisaya ni mogow ye, a be kuma, a b'a yere jira wale ketaw kono. Hadamaden yadalen te majigin don.

Yada de be hadamaden fili a yere ma. N'o te Sayon tun tona a yere bila nin bee la. Sayon tun ye baarada warikonabola ye. A be baara damine waati min fen t'a bolo, faantan nefaraje tundo, a majiginnen don, a be baarakejogonw bonya, a be u mago dilan.

Ji be don ko la donin-donin. San damado kono, Sayon ye fen soro. Sayon fara. Baarajogonw filila Sayon ma. Ko «a to i ka mogo fentigi ye i ka soro k'a fo k'i b'a don». Sayon kera a te mogo kunko ke tugun, n'i tu ko a ma i ka mogo man kene, a ka to baarada bolifen do ka i ka banabaato ta, Sayon tun b'i nininka ni ka banabaato ma sa wa ?

Don do la, nemogo ye seben ci a ma, ciden jolen nena, a ye seben in kalan ka sin i koro ten k'a fara ko ale mago te seben cibaga la. Nin don a ni nemogo dankan bilara jogon na, o ko fo ale mana a kun ci ni sigilan ye. A y'i soori a ka tabali jukoro, mogow ka na deli la.

Dankan in nana ke nemogo ye. A sinna ka Sayon wuli. San be munu ka ben tuma min, Sayon yogyoyo cayara, doonin-doonin, Sayon masumana fo a tun b'a dogo mogow ne. Sayon laban ye baarada bila.

An k'a don yada ko ye nimisa ye, i mana fa cogo o cogo, i kana yada, n'o te, min ye fen di i ma n'i yadara, ale kelen be segin ka fen in mine i la k'i ke yekofila ye walima a b'i don ko la i be waju min kono. N'an ye kolosili ke, an b'a ye hadamaden be yada nin fen bee ye, cejiya, fari jeya, farikolo tige cogo, kalan, donni, fen bee. Yada be ye hadamaden kecogo bee la, kumacogo, taamacogo, filelicogo, dumunicogo, cogo bee. Hadamaden be yada

nkalon kan. Ka yada tije kan wo, ka yada nkalon kan wo, nin fila bee ye lamokojuguya taamasiyen ye. An kana ke lamokojugu ye, an kana an denw to yada bolo u ka fili u yere ma.

Nininkaliw :

A' ye yada misali damado di.

A' ka misaliw be laban cogo di?

Laadilikan: n'i sonna fen na, kana yada, i fana ka mogow son majigin ni sutura kono.

14. BILAKOJUGUYA

Cenin o! i bilako ka jugu, dennin o! i bilako ka jugu. Folo, nin tun be men bangebaaw fe u b'a fo u den ma ladamu sira la. A kun tun ye denmisen ka se k'a bolofen mara k'a ladon, bilayoro kelen ka soro a la, a man'a bila yoro min, a k'a tayoro don ka soro a ma ke ni munumunu ni jinini caman ye. A tun be denmisen bali ka ke bilakojugu ye. N'i ye

bangebaaw ye ka denmisɛnw tanga bilakojuguya ma, bilakojuguya man ni de.

I t'a fo mogo si ma ko a bilakojugu n' a be diya a ye, barisa basigibaliya taamasiyen do don. Basigibaliya taamasiyen don bawo n'i ko i ye mogo basigilen ye, i te son k'i ka minɛnw bila-bila walima k'u fili-fili yorow nefe, i n'a fo bilakojugu.

Bilakojugu ye mogo toorola ye, tuma bee a be k'a bolofen do nini, ko fenjinina nedonnen don mogo sigilen na; «wuli tan n ka n bolofen laje», «aw ma ne bolofen in ye», olu de b'a da tuma be ka bee tooro wa o de b'a nege bo tow la. N'a wulila a ka kow fe, mogo te i tulo majo a fe bawo a be bila mogolankolonw fe.

Bilakojugu man'a bolofen nini ka segen n'a m'a ye, a miiri be ke ko do de y'a dogo a la walima ko do y'a sonne. N'a hakili sera yen a be bee hake soro, a mana teme o kan, a be bin mogow kan ka baga u ma, k'u kele ka soro a jo kise kelen t'a la. Jon min taalan ye nin ye, o te

hadamaden ye.

Bilakojugu be fenpini na tuma bee. A ni mogo tow te nogan fe tuma si waatiko la, a be tow kofe sanga ni waati barisa k'a to ninini na waati be dese a la fo waati folon ka se, benkan waati bee teme a kan. Mogo min te benkan labato, o te se ka jate mogosebew fe. Kantigi te, dalankolon don.

Bilakojugu te so ke, a te mara ke bawo a te a bolofen don dala, a bolofenw be tije, a bolofenw be tunu a ko Ni min tijena walima ni min tununa, a mago mana se o ma sijne were, diyagoya don a k'a kura san. O sanni banbali te to to wari la. O de be bilakojugu bali ka mara ke. Marakebali ni geleya te ban, a be dononi na tuma caman k'a yere mangoya ani k'a yere togo tije sigida la. O te se ka ke taabolo ye horonya la. N'i y'a men bilakojugu, mogolankolon don.

Nininkaliw :

A' ye bilakojuguya kololowerew fo.

Laadilikan jumen be soro yan ?

Laadilikan : bilakojuguya be an bo dala.

15. KONONANGOYA

Hadamaden be son kononangoya ma. Ni hadamaden kera kononango ye, a be sanga fali ma, barisa o jigon kononango ma dan.

A mana ke ko o ko ye n'i sangala fali ma a be i tooro ; a be boli i ko fali, a be doni ta i ko fali . . . O tuma, fali jogo de man ni. Fali jogo man

ni, fali jogo man ni, ni fali jogo kera mogo min na, fali ka fisa n'o mogo ye, barisa fali ta turu be da a ka baganya hakilintanya kun.

Ni fali jora kononangoya kan a b'a ban baara ma, a te sira mine fo waati dow la berekuru be dese a kama. Ni fali ye kononangoya damine, a be se k'a nesin jiri ma ni a bolibaga ye, o ka

jogin hali n'a yere te kisi. Hadamaden kononango fana be fali cogo la, se b'a ye ka ke, a ninin'a fe a ka min ke, a b'i ban a keli ma ka d'a ka kononangoya kan.

Kononangoya ye ban de ye min be sinsin juguya kan. Kononango ka jugu. Musow be je ka taa dogonini na kungo la. Bintu be dogosiri a te se k'a yere nu min na. A be to k'a fo a kungotaanogon do k'a deme. Nin don a ko Sitan k'a deme. Sitan y'i madon dogosiri la, a hakili be filanfilan na. A laban y'a ke kononangoya ye fo dogosiri binna. Dogo kelen turula a sen na ka woba bo a la. Joli be suuru cogo min a be suuru ten. Here wari ma bo ka joli in furake.

Nin b'a jira ko kononango b'a ke a yere la. Sitan y'a yere jogin, o dimi y'a kelen ta ye, a be wari bo a ka dogosongo la, o fana ye dimi ye, dimi fila. A ka kononangoya de ye dimi fila lase a ma. Kononangoya be na ni magosa ye.

Kononangoya be na ni magosa ye. Sitan y'a

yere mago sa. Sitan tun be se ka Birtu jogin.
Kumalasarunya la, kononangoya be tineni de
ke, a te dilanni ke. Hadamaden min ka baara
mana ke tineni ye, hadamadenya togo de koni
be e la, n'o te, e te hadamaden ye. O tuma,
kononangoya to.

Ɔininkaliw :

A'ye kononangoya misali dow di.

Laadilikan : n teri, kononangoya dabila.

16. DUNKOJUGUYA

Dunkoju ta ye k'a bee dun, sininnesigi t'a la
kuma te bilankoro ma. A dun fɔra ko bilankoro
ne te gan. Fɔlo, mogow tun be siran malo ne, u
tun be bilankoro ke. Bi, mogow ta tora
dunkojuguya ma, k'a to malo ma bawo u ma
malo ke juguman ye.

Mara de be dunkojuguya kele, ka do mara, ka
do dun, soro bee te dun yoronin kelen. An tun